

tot un ventall de relats ocurrents que anaven des de l'erudició més rigorosa a la pura fantasia, passant per les conjectures més agosarades, com quan en una ocasió, per alertar-nos de com les condicions d'observació poden influir en les conclusions d'un experiment, ens va presentar una reinterpretació del món a partir del que observaria un extraterrestre amb una resolució limitada als 10 metres, resolució que excloïa l'observació directa dels humans, però no la de moltes de les seves realitzacions. Profundament humà, va captivar tots els qui el vam conèixer.

JOAQUIM AGULLÓ I BATLLE

Membre de la Secció de Ciències i Tecnologia

Marià Villangómez i Llobet

(10.01.1913 - 12.05.2002)

El dia 12 de maig de 2002 l'Institut d'Estudis Catalans va haver de lamentar la mort del senyor Marià Villangómez i Llobet, membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. El senyor Isidor Marí i Mayans, membre de la Secció Filològica, en féu un breu recordatori a l'inici del Ple del dia 17 de juny, que reproduïm a continuació.

El dia 12 del passat mes de maig moria l'escriptor Marià Villangómez i Llobet, que gairebé onze anys enrere, el 21 de maig de 1991, havia estat elegit per aquest Ple membre corresponent de la Secció Filològica. De fet, només la impossibilitat d'assistir a les reunions de la Secció va impedir que fos proposat com a numerari, juntament amb Maria Àngels Anglada, Joaquim Mallafrè, Carles Miralles, Jordi Sarsanedas i Josep Vallverdú, elegits en aquella mateixa sessió del Ple.

Villangómez, nascut el 10 de gener de 1913 a la ciutat d'Eivissa, venia —com va dir ell mateix— «d'una profunda sang insular», però l'únic dels seus vuit besavis que no

era eivissenc —un militar castellà que es va casar i va morir a l'illa— li va llegar el primer llinatge. El segon, Llobet, pertanyia a una de les famílies eivissenques més antigues i l'emparentava amb l'historiador i també poeta Isidor Macabich i Llobet. I fou ell, precisament, qui va publicar la primera poesia de Marià Villangómez l'any 1933. Tot just acabada la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, als vint anys, Villangómez es va decidir a ensenyar alguns poemes al seu parent, i Macabich en va publicar un —títulat *Començament de tardor*— al *Diario de Ibiza*, fent constar que era «sense llicència ni voluntat del seu autor».

El procés de la seva poesia —com va explicar Villangómez mateix— «havia començat en completa solitud, en l'adolescència, per no dir en la infantesa». A la biblioteca paterna llegeix amb entusiasme els poetes clàssics castellans i catalans. Entre aquests darrers esmenta Verdaguer, Maragall, Joan Alcover i Costa i Llobera, al costat d'Isidor Macabich, l'escriptor eivissenc que havia obert camí en la recuperació literària del català. Però van ser els versos d'Antonio Machado els que de bon principi l'impressionaren més vivament, ens diu Villangómez. I aquesta seria una predilecció que l'acompanyaria sempre més.

Durant els seus estudis universitaris a Barcelona (1928-1933) aprofundiria en la lectura de Maragall, Carner, López-Picó, Riba i Sagarra, al costat de Machado, Juan Ramón Jiménez i els poetes de la generació del 27. Aleshores es defineix clarament la seva opció lingüística. En paraules seves: «una passió ja irresistible per una llengua que com més anava més prenia consciència que estimava.»

Al llarg dels anys següents Villangómez va publicar alguns altres poemes a les publicacions mallorquines *La Nostra Terra* i *Almanac de les Lletres*, i també de nou al *Diario de Ibiza*. Però l'esclat de la Guerra Civil interromp brutalment els inicis d'aquesta carrera literària.

Mobilitzat amb les tropes franquistes el 1938, continua escrivint en català uns versos que no podria publicar fins al final dels anys quaranta, quan la tenacitat de la resistència cultural aconsegueix obrir les primeres escaletes de permissivitat del règim de Franco per a l'ús públic del català. Així, tan aviat com la censura permeté publicar poemes (encara no llibres), Villangómez insereix a la revista *Ibiza* (març de 1945) els seus «Poemes del port», incorporats després al llibre *Terra i somni*.

D'aquests anys difícils per al català procedeix la seva única incursió poètica en la llengua castellana, els *Sonetos mediterràneos*, escrits entre el novembre de 1943 i el setembre de 1944, i editats en col·lecció privada a Barcelona el 1945. L'autor els incorporaria després en versió catalana —*Poemes mediterranis*— al primer volum de les seves *Obres completes. Poesia* (Barcelona, 1986).

Durant aquells primers anys quaranta, Marià Villangómez comença a exercir de mestre d'escola a Mallorca —on es relaciona amb el poeta Miquel Ferrà i altres escriptors— i a Cornellà de Llobregat, a prop de Barcelona, on establirà contactes amb els cercles culturals catalans de la clandestinitat. Els seus primers llibres en català daten d'aquest període, però no serà —com dèiem— fins al final de la dècada que podran ser publicats, en ordre invers al d'escriptura: *Terra i somni*, que apareix el 1948, conté poemes escrits entre 1943 i 1945; *Elegies i paisatges*, publicat a Eivissa el 1949, recull els de la dècada 1933-1943.

L'any 1946, l'escriptor retorna a Eivissa, com a mestre del poble de Sant Miquel de Balansat, on romandrà durant uns tretze anys, en un període d'intensa activitat creativa. Aquesta segona etapa, que podem anomenar *cicle de Balansat*, constitueix la part més rellevant de la producció literària de Marià Villangómez. L'enceten dos llibres escrits en paral·lel, entre 1946 i 1951: *Els dies* (publicat el 1950) i *Els béns incompatibles* (que apareix el 1954). També els seus dos llibres següents —*Sonets de Balansat* (1956) i *La miranda* (1958)— van ser escrits en bona part paral·lelament, durant els primers anys cinquanta, al costat d'un extraordinari llibre en prosa, però carregat igualment de poesia: *L'any en estampes* (1956). *Sonets de Balansat*, que obtingué el Premi de poesia Cantognigròs el 1955, d'un jurat presidit per Carles Riba, va representar el reconeixement del poeta eivissenc en el món literari barceloní.

El que hem anomenat *cicle de Balansat* es tanca amb un nou llibre, *El cop a la terra*, escrit abans d'acabar l'any 1956, però que no veurà la llum fins al 1962, quan Marià Villangómez ja havia deixat el poble de Sant Miquel de Balansat (1959) i havia passat a exercir de mestre a Sant Francesc de ses Salines.

L'obra poètica de Marià Villangómez conclou amb un llibre excepcional, *Declarat amb el vent*, escrit abans d'aparèixer *El cop a la terra*, però editat el 1963. Salvador Espriu va valorar així, l'any 1951, la poesia de Villangómez:

«Un món enlluernador, a la manera del de Valéry, a la manera del de Guillén, a la manera del guany del millor mossèn Costa: heus aquí la impressió primària i dominant que em deixa la lectura del vostre llibre. Un món de clara llum, a la manera de les conquestes líriques dels nostres grans contemporanis Vinyoli i Rosselló. I també la victòria de l'esforç d'una personalitat extremadament pulcra, d'una ànima cristal·lina, d'un home asserenat i bo.»

I acabava afirmant: «Sols afegiré que crec que sou un gran poeta i que podeu esperar tranquil el veredict del temps.»

Els qui hem tingut la sort de conèixer i tractar Marià Villangómez sabem que, en efecte, a més d'un gran poeta, era una persona excel·lent. I al mateix temps, un magnífic

prolista. Poc després del llibre ja esmentat —*L'any en estampes*, que marca sens dubte el cim de la seva prosa—, Villangómez va publicar el *Llibre d'Eivissa* (1957), una selecció de textos sobre les Pitiüses, precedida d'una extensa introducció de l'autor. Uns anys més tard (1974) n'apareixeria una versió profundament remodelada amb el títol *Eivissa. La terra, la història, la gent*, una obra que encara constitueix una de les millors aproximacions culturals a la realitat d'Eivissa. Marià Villangómez va escriure i publicar molts altres textos —proses autobiogràfiques, parlaments, articles, estudis i assaigs—, aplegats en part en els llibres *Alguns escrits sobre les Pitiüses* (1981), *D'adés i d'ahir* (1988), *Parlar i escriure* (1994) i, fa poc, *El llambreig en la fosca* (2000), la seva darrera publicació.

La part menys coneguda de l'obra de Villangómez és probablement la seva producció teatral. Les dificultats polítiques de la nostra llengua, l'allunyament de l'escena barcelonina i la limitada activitat escènica d'Eivissa expliquen l'escàs ressò d'aquestes obres, a les quals el mateix Villangómez no concedí gaire importància i que sols va publicar en part i tardanament. Tot i això, van assolir una amplitud i una varietat considerables. En una primera fase (1949-1950) va escriure *Es gat amb botes* —adaptació del conte de Perrault—, *El botxí d'espectres*, *Després de pondre's sa lluna*, *Es més alt embruïament* i *El jardí dels amants*. Al cap d'uns anys (1956-1957) en redacta una nova sèrie: *Amor d'avar*, *avar d'amor*; *Se suspèn la funció*; *L'anell és més que un joc*, i *Ses germanes captives*. En relació amb els grups teatrals que apareixien a Eivissa, Villangómez fa més tard diverses adaptacions o versions teatrals, com les de l'obra d'Aristòfanes *S'assemblea de ses dones* o *Somni d'una nit de Sant Joan*, de Shakespeare, i *L'excepció i la regla*, de Bertolt Brecht.

També, al costat de la pròpia producció poètica, Marià Villangómez s'ha acreditat com un dels millors traductors de poesia a la llengua catalana. Des dels primers reculls que va publicar els anys cinquanta fins a l'edició definitiva de les seves *Obres completes. Versions de poesia* (Barcelona, 1991), la seva tasca ens ha aproximat l'obra de Shakespeare, Keats, Hardy, Yeats i molts altres poetes de llengua anglesa; de poetes francesos com Baudelaire, Jules Laforgue i Apollinaire, entre molts d'altres, i també de diversos poetes italians i espanyols. Marià Manent, un altre dels nostres grans traductors, va afirmar de Villangómez: «El seu esforç és premiat amb un emmirallament ple de vida, amb una música flexible i fidel, amb aquella impressió de seguretat i de llibertat creadora que és patrimoni dels millors traductors de poesia.»

Encara en un altre aspecte, l'aportació de Marià Villangómez ha estat crucial: en la definició d'un model de llengua literària o estàndard adequat a les illes Pitiüses. Aquest model és present en les seves mateixes opcions com a escriptor: una sintaxi i unes formes clarament unitàries i una clara voluntat d'incorporar a la llengua comuna paraules i expressions específiques d'Eivissa. Però més enllà del propi exemple, Villangómez va difon-

dre unes orientacions molt més matisades en el seu *Curs d'iniciació a la llengua* (1972), fruit dels llargs anys en què va ensenyar català a diverses generacions. I la seva intervenció no va mancar mai en els moments crítics en què va caldre fer puntualitzacions públiques sobre la necessitat d'un model unitari de llengua comuna al costat de les formes més locals de la parla i la cultura popular.

En definitiva, el referent i el mestratge de Villangómez han estat decisius en els darrers cinquanta anys de la vida cultural d'Eivissa i Formentera, tant per la seva obra com per la seva disponibilitat en moltes iniciatives culturals. La seva col·laboració amb l'Institut d'Estudis Eivissencs, per exemple, ha estat sempre entusiasta i constant.

Gràcies a la seva obra literària unes petites illes de la Mediterrània han esdevingut immensos continents de poesia. Però sabem que no és tan sols el millor escriptor de les Pitiuses. La seva aportació transcendeix qualsevol localisme i aconsegueix una dimensió universal: pocs com ell han sabut expressar poèticament la fonda vinculació entre cada persona i el seu lloc, entre tot un poble i la seva terra. Amb tot mereixement, li va ser atorgat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 1989, a més de moltes altres distincions, reconeixements i homenatges. La Secció Filològica i l'Institut d'Estudis Catalans s'han honorat de comptar-lo entre els seus membres i tenen el propòsit d'organitzar amb unes altres institucions un acte en memòria de l'escriptor a l'inici del proper curs acadèmic.

ISIDOR MARÍ I MAYANS
Membre de la Secció Filològica